

RIU SERRA, més enllà de l'escultura (1921-2006)

Biblioteca de Catalunya. Taula rodona, 5 de març del 2025

La taula rodona va ser participada per Judit Subirachs historiadora de l'art, directora de l'Espai Subirachs, gran coneixedora de l'escultura dels segles XIX-XX i en concret del panorama artístic català de la segona meitat del segle passat, que va presentar la faceta escultòrica de Riu Serra; mentre que seguidament Pilar Vélez, també historiadora de l'art i gestora cultural, directora que ha estat dels museus d'Arts Gràfiques, Frederic Marès i del Disseny, que es va acostar a la seva producció gràfica, gran coneixedora com és d'aquest aspecte de la creació artística. Va ser curadora de la monografia de referència de l'obra Riu Serra editada el 2012 per Publicacions de l'Abadia de Montserrat, conjuntament amb Eduard Riu-Barrera, historiador i arqueòleg, fill l'artista i conductor de l'acte.

L'obertura va anar a càrrec de la directora de la Biblioteca, Eugènia Serra, que va emmarcar-lo amb l'exposició que de l'artista que aquest centre celebra entre els dies 27 de febrer i dos d'abril amb motiu de la donació efectuada l'any 2023 per Riu-Barrera d'una completa mostra de l'obra calcogràfica i xilogràfica del seu pare. A més d'agrair aquest donatiu va assenyalar el paper de la Biblioteca en la preservació d'aquest tipus de patrimoni i va remarcar la labor de la Unitat Gràfica sota la direcció de Sílvia Ferrer, dipositària de les obres i encarregada del muntatge expositiu, comissariat per Maria Sadurní i Salomé Cerezuela.

La introducció per part de Riu-Barrera va assenyalar la significació que per a la trajectòria de l'artista havien tingut els espais gòtics de l'antic Hospital de la Santa Creu on es desenvolupava l'acte, contigus als que acolliren l'Escola Massana i on va transcórrer tant la seva etapa formativa (c. 1937-1946) com més endavant la docent (1963-1985). A l'Escola va coincidir també amb la pintora i escriptora Maria Rosa Barrera (1923-2006) futura esposa i amb qui compartirien llarga vida, activitats culturals i artístiques.

D'aquesta etapa d'aprenentatge, poc regular i en bona part autodidacte, gens disposada a seguir mestres o dictats artístics va sorgir la seva obra estesa entre els anys de 1950 i el 2005. Aquesta va encarrilar-se per entre la diversitat de propostes expressives que sorgiren de la superació del Noucentisme i conduïren a les segones avantguardes figuratives, que ell va explorar amb força creativa i radical convicció, si bé cada cop es va desvincular més dels corrents imperants, fins ser-ne discretament discrepant, i prou autònoma dels circuits comercials de l'art.

En el camí que va emprendre es compten tres aspectes essencials: la plàstica figurativa, l'atenció per la matèria i l'humanisme com a contingut que s'entrellaçaren tant en la dedicació prioritària a l'escultura com en l'assídua pràctica del dibuix i també, de forma més discontinua, en el gravat o la xilografia. Dins la figuració va defugir el realisme mimètic i anecdòtic o la recreació anatòmica, per cercar en els volums humans o animals formes essencials, substantives i vitals, defugint la caracterització temporal o local. Pel que fa els materials va aprofundir en el coneixement de les seves possibilitats físiques i plàstiques, així com de les tècniques de manipulació i transformació. El domini d'aquests sabers els tenia per fonamentals en el treball creatiu. En aquest sentit en l'obra gràfica estenia el control sobre tot el procés executiu, de forma que tallava matrius o planxes i realitzava personalment el tiratge de les xilografies. El factor humanístic va destil·lar-lo en tota la seva plàstica, que aliena a l'afectació i al transcendentalisme, va acostar-se a la

condició humana amb to compassiu, comprensiu i tolerant, a partir d'uns valors universals tinguts per perennes d'oposició a la barbàrie, la incultura, la injustícia i els totalitarismes, i als que sumava també el republicanisme democràtic i el catalanisme popular.

En aquest mateix sentit J. Subirachs a l'inici de la seva exposició, en evocar el record personal de Riu Serra, va definir-lo d'humanista integral i cívicament compromès alhora que en remarcava el caràcter refractari al protagonisme. Tot seguit va repassar-ne el recorregut creatiu en relació als fets culturals i polítics dels països, amb atenció especial al fort influx rebut en la primera joventut de l'efervescent ambient republicà i de la formació com artista-artesà adquirida a l'Escola Massana. L'inici de la seva carrera a cavall dels anys 1940 i 1950 va situar-lo en un moment en el qual la societat catalana adquiria una nova posició respecte l'art modern, i en aquest context va destacar el paper del Cercle Maillol de l'Institut Francès i la concessió de beques d'estada a París que Riu Serra va obtenir el 1952.

De retorn, l'obra fins llavors encara adscrita a una Noucentisme tardà, va situar-se en una forma d'expressionisme carregat de compromís plasmat en una simplificació de formes i modificació de volums. Una via de recerca de la innovació que va defugir l'abstracció, tot i els assajos aproximatius. D'acord sempre amb aquests paràmetres es va desplegar seva producció que es va plasmar en diferents materials i tècniques, tant de modelat o adició com de talla o extracció, i tant en obres de petit o mitjà format, com en realitzacions majors d'obra pública. Centrada en aquest darrer aspecte va revisar els treballs presents en espais de les ciutats de Barcelona, Berga, l'Hospitalet de Llobregat, Lleida i Molins de Rei, així com les produccions efímeres dels renovadors pessebres elaborats conjuntament amb els seus alumnes per a la barcelonina plaça de Sant Jaume entre els anys de 1960-1970.

La intervenció va cloure-la amb una reflexió sobre les concommitàncies entre la producció escultòrica i gràfica a partir de la creació d'un llenguatge expressiu del tot propi, fet de personatges definits per blocs compactes i amb uns continguts crítics i irònics, reflexius envers la condició humana, les seves contraccions, febleses i dubtes. Tot plegat en una síntesi de modernitat expressiva i fidelitat a la herència escultòrica ancestral, acompanyada d'una forta estimació al treball i la pràctica artesana.

L'exposició de Pilar Vélez es va dividir en dos blocs dedicats respectivament a l'artista i l'obra a fi d'explorar la intrínseca relació entre ambdós. En la caracterització de la seva personalitat va aportar la pròpia coneixença i les observacions d'amics, crítics i estudiosos com Arnau Puig, Sebastià Gasch, Frederic Pau Verrié, Martí Domínguez o Francesc Miralles. Les seves remarques en definiren un caràcter discret, reflexiu, murri i sorneguer amb el qual no només contemplava el món sinó que el transformava en escultures, dibuixos o gravats on plasmava les seves pensades o observacions sobre la condició humana. Ho feia en figures anònimes, arquetips de l'ésser humà, que de fet l'encarnaven a ell mateix i els seus pensaments davant del món en tant que artista filòsof, humanista compromès, poètic i càustic, carregat de compassió i ironia.

Pel que fa el metratge exercit per Riu Serra a l'Escola Massana va notar com traslladava als seus deixebles no tan sols les tècniques i recursos artístics, sempre amb neutralitat respecte les opcions estètiques, alhora que també ho feia d'una ètica i civilitat plena de catalanitat i universalisme alhora, situat dins d'una generació imbuïda d'una alta civilització i compromís polític. Seguidament en va examinar la producció gràfica per a

remarcant la gran importància de la seva creació en el camp del dibuix que arriba a considerar que fins s'avança en volum i interès pròpiament al de l'escultura. Pel que fa el gravat calcogràfic i en especial a l'estampa xilogràfica va observar com hi traslladava l'extrem domini de la línia i la fermesa del traç que tant caracteritzen els seus dibuixos, alhora que va posar de manifest el caràcter netament escultòric de la talla de fusta xilogràfica i el virtuosisme que hi va versar amb produccions excepcionals a diverses tintes. Tot plegat en una producció força limitada, poc divulgada, gairebé reservada, en la qual va aportar a partir d'una tècnica tan antiga com la xilografia un alt grau de modernitat en l'expressió plàstica, estretament imbricada al seu temps i de gran força matèrica.